

סוגיא דמתעסק

סוגיות הש"ס : שבת ע"ב ב' - ע"ג א'. כריתות י"ט א' - כ' א'. סנהדרין דף ס"ב ב' ובתו' שם ובמהרש"א. שבועות י"ט א' רש"י תוס' והראשונים שם. פסחים ל"ג א' ובראשונים שם. ב"ק כ"ו ב' ותו' שם. רמב"ם פ"ז משגגות ה"ז והי"א - פ"א משבת הל' ח-ט. שו"ת רעק"א קמא סי' ח'. אתון דאו' סי' כ"ד. מנחת ברוך סי' ט' - י"א. חזו"א הוריות סי' ט"ו סק"ט. קובץ שיעורים ח"ב סי' כ"ג. קה"י שבת סי' ל"ד.

שבת ע"ב - ע"ג א'

(א) תוס' ד"ה נתכוין - א"כ הא דפליגי וכו' אבל לחתוך מחובר זה וכו' חייב. וכוונתם דמהא דרש"י נקט דדינא דנתכוין להגביה מיירי בגוונא דב' חתיכות, ה"ה דפלוגתייהו נמי מיירי בב' חתיכות, וא"כ מבואר דדוקא בנתכוין לתלוש שרי רבא, אבל בנתכוין למעשה איסור חייב, ועי' ברש"י שבועות י"ט א' ד"ה פרט דכתב להדי' דמתעסק היינו נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, [והיינו כרבא דגם בנתכוין למעשה חיתוך נידון כמתעסק], והוסיף רש"י דבאופן דנתכוין לתלוש ונמצא מחובר חייב כדין שוגג, ומבואר דאף לרבא בחתיכה א' נידון כשוגג, וכן מתבאר ברש"י כריתות י"ט ב' ד"ה מתעסק.

(ב) אולם עדיין יש לדון דאפשר דבהגבהה וחיתוך יש פטור מתעסק גם בחפץ א', כיון שנתכוין לפעולה אחרת לגמרי, ואינה פעולה האסורה, ועי' היטב ברש"י סנהדרין ס"ב ב' ד"ה שבשאר דמבואר להדי' דכה"ג נידון כמתעסק.

והנה מבואר בגמ' להלן ע"ג א' דאביי מוקי לה דסבר רוק הוא ובלעו, וצ"ב דהא לרש"י בגוונא דנמצא אי,ז מתעסק אלא שוגג, ולכא' מוכח מהכא דמודה רש"י בנתכוין להגביה או לבלוע, וצ"ע.

(ג) ועי' היטב בתוס' הרא"ש בסו"ד דכתב דגם לרש"י פליגי אביי ורבא בנתכוין לחתוך את התלוש ונמצא מחובר, ולרבא נידון כמתעסק, וכן משמע קצת מרש"י בסוגיין דלא כתב דמשכח"ל לדין שוגג, רק באופן דטעה בדין, וכן נקט במגיני שלמה.

שם - וקשה לר"ת וכו' ומוכח התם וכו'. אולם עי' ברש"י כריתות י"ט ב' ד"ה אפילו דכתב דבאמת אביי ורבא פליגי על שמואל וס"ל דליכא פטור מתעסק רק בנתכוין להיתר.

וצ"ע לרש"י בשבועות הנ"ל דאף לרבא ליכא פטור מתעסק בנמצא, א"כ תקשי לשמואל מ"ט אצטריך דרשא דבה תיפו"ל ממלאכת מחשבת, [ובתוס' הוכיחו מכח זה כשי'], ועי' אבנ"ז סי' רנ"ד דתי' דנפק"מ לשאר איסורין, או אף בשבת בחובל ומבעיר שאין בהם פטור מתעסק דמלאכת מחשבת כמבואר בכריתות י"ט ב', ועוד דקרא דבה אינו מיותר לר' יהושע דיליף מזה שצריך שיהיה לו ידיעה במה חטא, ולר"א הא לית ליה מלאכת מחשבת לפי רש"י בכריתות, ע"ש.

שם - ולקמן בפרק הזורק וכו'. ובתוס' הוסיפו דא"כ כ"ש בנתכוין לזרוק בצד זה ודרק בצד אחר שיהא פטור, ועי' לח"מ פ"א משבת ה"י דיישב דשאני היכא דנתכוין ללקוט מחובר זה וליקט אחר דהתם פעולת הלקיטה אחת היא, אבל בנתכוין לזרוק ד' וזרק ח', זריקת ח' היא פעולה מחולקת מזריקת ד', ולכך פטור, ולפי"ז נתכוין לצד וזרק בצד

אחר יהא חייב כיון דאי"ז חילוק מעשים, ודלא כסברת התוס' דכ"ש הוא, נועי' להלן בסוגיא בכריתות בתי' הגמ' דאבד מלקט מלבו עוד בזה].

ובאבנ"ז סי' רנ"ד סק"ה יישב דשא"ה דזריקת הד' הנוספים נעשית בלא מחשבה כלל, וממילא ד"א אלו הוי הפסק בין העברת ד"א הראשונים להנחה, ע"ש.

ועי' בתוס' פסחים ל"ג א' ד"ה נתכוין דהק' עוד על רש"י מהא דמבואר בכריתות כ' א' דהיו לפניו ב' נרות ונתכוין לכבות את זה וכבה את זה פטור, וכה"ק תוס' בכריתות י"ט ב' ד"ה לשון.

(א) שם - ונראה לר"ת וכו'. והיינו דבאופן דנתכוין למחובר א' וחתך מחובר ב' פטור בשבת משום דבעי' מלאכת מחשבת, ואף אביי מודה דפטור, ובאופן דנתכוין לחתוך תלוש ונמצא שהוא מחובר א"א לפוטרו מצד מלאכת מחשבת כיון שנעשית מחשבתו, וכל הפטור הוא מדרשא דאשר חטא בה, ובזה פליגי אביי ורבא אם הפטור הוא רק כשנתכוין למעשה אחר, או גם במתכוין למעשה היתר ועלה בידו מעשה איסור.

ועי' בתוס' בכריתות י"ט ב' ד"ה דהא דבארו דאינו דומיא דשוגג, כיון דאינו שגגת דין אלא שגגה במציאות, ותמה במנחת ברוך סי' י' דהא כל דין שגגת שבת זה טעות ביום השבת, ודמי לדין מתעסק, ועוד תמה המנחת ברוך מהא דמבואר בפסחים ע"א ב' דבשחט עולה וקסבור שהוא פסח, או דנמצא בע"מ, דחייב חטאת, וכל הנידון רק בדין טועה בדבר מצוה, ותמה המנחת ברוך אמאי אינו נידון כמתעסק, הא הוי טעות במציאות, וע"כ יסד במנחת ברוך דכל דין מתעסק שייך רק כשהוא מתעסק במעשה אחר לגמרי, וכגון בתולש דאם זה מחובר הוא קצירה, ואם זה תלוש הוא רק מעשה חיתוך, אבל באופן דשחט עולה או פסח הרי זה אותו מעשה שחיטה, ולכך הוא נידון כשוגג, ובזה יישב קו' רע"א אמאי בב' תינוקות ליכא פטור דמתעסק דכה"ת, כמבואר בכריתות י"ט ב', כיון דהמילה הוא אותו מעשה בב' התינוקות, ועי' להלן בתוס' ע"ג א' עוד בזה.

(ב) ועי' בתוס' שבועות י"ט א' וסנהדרין ס"ב ב' דהוכיחו לב' הדינים במתעסק, מהא דאמר שמואל דפטור מתעסק נלמד ממלאכת מחשבת, ואמאי לא סגי בטעם דבה, וע"כ דטעמא דמלאכת מחשבת בא לחדש דאף בגוונא דנתכוין לאיסור, מ"מ פטור משום דלא אתעבידא מחשבתו, ומעוטא דבה הוצרך לתלוש ונמצא מחובר, דבכה"ג נעשית מחשבתו, ומ"מ פטור משום דנתכוין להיתר.

(ג) ועי' בתו' סנהדרין שם דכ' עוד תירוצ' דאצטריך טעמא דמלאכת מחשבת באופן שנהנה, דבכה"ג ליכא פטור מתעסק דבה וכמו שאמרו בחלבים ועריות, ואפ"ה פטור מטעמא דמלאכת מחשבת, ובפשטות כונתם דיש אופן בשבת שנהנה ממעשה המלאכה דכה"ג בעי' לדרשא דמ"מ, ומשכח"ל בהוציא אוכלין בפיו שחייב משום הוצאה כיון דבליעתן היינו הנחתן, ועי' בראש יוסף עוד אופנים בזה ע"ש, אולם באחיעזר ח"ג סי' נ"ז סק"ד כתב דאין כונתם להנאת הגוף, אלא כונתם דבכל מלאכות שבת חשיב נהנה משום שיש תיקון במלאכה, ע"ש, וע"ע ברכ"ש כתובות סי' י"א מה דביאר בדברי התו'.

שם - והשתא א"ש וכו'. עי' בתוס' הרא"ש דביאר דהראיה מהא דלא אמרו דומיא דשבת דהיו לפניו חלב ושומן ונתכוין לאכול שומן ואכל חלב, ובאמת דכן יש להק' בהא דכסבור רה"י ונמצא רה"ר, דהוא גוונא דנמצא, וצ"ב.

עי' ברמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן בשבועות י"ט א' דכתבו דאביי ורבא פליגי בב' חתיכות, דנתכוין לתלוש זה וחתך מחובר אחר, אבל באותה חתיכה עצמה אין פטור מתעסק אפילו בתלוש ונמצא מחובר, ובנתכוין להגביה תלוש

וחתך מחובר אחר פטור מצד מלאכת מחשבת, אבל בדינא דרבא בב' חתיכות לא שייך לפוטרו מדין מלאכת מחשבת, שהרי נתכוין למעשה חיתוך, ואינו פטור אלא מחמת המיעוט דבה, וזה להיפוך לגמרי משיטת תוס', שהרי לשיטת תו' בב' חתיכות דמחבר הפטור מצד מלאכת מחשבת, ובאותה חתיכה הפטור הוא רק מצד המיעוט דבה, ולהראשונים שם בב' חתיכות כשנתכוין לחיתוך הפטור מצד בה ובאותה חתיכה הפטור מצד מלאכת מחשבת, [וצ"ע דהרמב"ן בסוגיין כתב כתוס'].

ע"ג א'

תוס' ד"ה אלא - ושגג בלא מתכוין כגון וכו' ונמצאת של קדשים וכו' תלוש ונמצא מחובר וכו'. וצ"ב דהא ש"י תוס' דבנמצא ליכא חסרון דמלאכת מחשבת, ועי' בב"ח דהגיה דמיירי בנמצאת אחרת של קדשים, וכן נמצא מחובר אחר, ובתוס' בסנהדרין וביותר בתוס' הרא"ש שם איתא כגרסא דילן.

ועי' בחזו"א הוריות סי' ט"ו סק"ט דביאר דדוקא בתלוש ונמצא מחובר אין חסרון דנעשית מחשבתו, כיון שהוא חפץ בירק, ואין לו נפק"מ אם הוא תלוש או מחובר, ולכך חשיב דנתקיימה מחשבתו, כיון דמצד החפץ אין לו קפידה דוקא בירק מחובר, אלא ששגג באיסור שבת, אבל במכיר בהמותיו אחת חולין ואחת קדשים ונתחלף לו שסבור שזו היא החולין פטור גם לאביי, דל"ח מלאכת מחשבת, שהרי אינו רוצה בהמת קדשים, אלא רוצה רק את הבהמה שהיא חולין.

אולם עדיין צ"ב אמאי כה"ג דשחוטי חוץ ליכא פטור דכה"ת, הא הוי דומיא דסבור של היתר ונמצא של איסור, דפטור בכה"ת, ובמנחת ברוך סי' י' הוכיח מזה כיסודו דכל הפטור של מתכוין להיתר לפי רבא הוא רק באופן דהוי ב' סוגי מעשים, אבל באותו מעשה נידון כשוגג, ועי' להלן בתי' תוס'.

שם - וי"ל דכה"ג אפילו וכו' דאי"ז מלאכת מחשבת וליכא לאוקמי וכו' דכה"ג וכו' פטור נמי לענין חוץ. וצ"ב אם גם בשחט בחוץ וסבר שהוא חולין ונמצא קדשים פטור מדרשא דבה, א"כ מ"ט סברו בקושייתם דבנתחלף לו בהמת חולין בקדשים חייב בשחוטי חוץ, ומ"ט אין בזה את הפטור של בה, ועי' מהר"ם בסוגיין ובמהרש"א בסנהדרין ס"ב ב' דתירצו דבקושייתם רצו להעמיד הברייא כר' יהושע בכריתות י"ט א' דל"ל דרשא דבה, ע"ש, ועי' שו"ת רע"א ח"א סי' ח' דהק' דליכא בזה פלוגתא דתנאי, ע"ש, אולם בתוס' הרא"ש בסנהדרין מבואר כדבריהם, ואכ"מ.

והתפארת שמואל בסנהדרין ובחזו"א הוריות סי' ט"ו תירצו דבקושייתם מיירי לשיטת אביי דאביי יתרץ הכי, ולדידי' בשחו"ח נמי חייב, ובתי' מיירי לרבא דלוקמי כל הברייא בשאר מצוות, ע"ש, ולפי"ז נמצא דגם בסבור חולין ונמצא קרבן שייך פטור מתעסק, אעפ"י דהוא אותו מעשה.

אולם במנחת ברוך סי' י' הוכיח מכאן יסודו דכשהיתר והאיסור אינם פעולות חלוקות אין בזה פטור מתעסק, ולכך בקו' כתבו דאין בזה פטור מתעסק, ובתי' מיירי באופן שנתכוין למתה ונמצאת חיה דלא נתכוין לשחיטה כלל, אולם מדברי המהרש"א מבואר דשחט חולין ונמצאת של קדשים נידון כתעסק, וכן נקט רע"א ח"א סי' ח', ודלא כיסוד המנח"ב, וכן קשה על המנח"ב מכסבור שהוא שומן ונמצא חלב, דהוי נמי אותו מעשה, ובמנח"ב דחק דחלוקין בטעמם, ועי' בחזו"א הוריות ט"ו סק"ט דתמה דאינו כן ובודאי אינם חלוקין בטעמם, ועוד תמה במנח"ב מהא דמבואר בפסחים ל"ג א' דבמעילה ליכא פטור מתעסק כגון נתכוין להחמם בבגד חולין ונמצא הקדש, והא בכה"ג נידון כשוגג כיון דהוא אותו מעשה.

ולכאור' י"ל דיסוד דין מתעסק ואינו מתכוין יסודם חד הוא דלא חל שם מעשה על מעשיו, [ולא דאין המעשה מתייחס אליו], ולפי"ז ודאי מסתבר כיסוד המנח"ב דכל זה דוקא כשזה ב' סוגי מעשים, ולא כשזה אותו סוג מעשה, דלא שייך לומר דלא חייל ע"ז שם המעשה, ומיושב היטב הא דשחטי חוץ נידון כמתעסק, ומשום דכמו דמצינו לגבי אינו מתכוין דשייך מעשה א' עם ב' שמות, ה"נ לגבי שחיטה, הרי בקרבן יש לו שם עבודה, ובחולין הוי שחיטה בעלמא, ומכח דין מתעסק אין ע"ז שם שחיטה אלא שם זביחה, וכן מיושב הא דפסחים ל"ג א' דכיון דיסוד דין מעילה הוא גזל, הרי על הצד שהוא חולין אין ע"ז שם גזילה, אולם עדין קשה מסבר שהוא שומן ונמצא שהוא חלב.

(א) גמ' - איתמר נתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע רבא אמר פטור וכו'. עי' בריטב"א דביאר דלפי רש"י לעיל הסוגיא כפשוטה דמיירי בנזרק יותר ממה שהיה סבור, ומשום דבסבור שהוא ב' ונמצא שהוא ד', הרי"ז שוגג, דדמי לסבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר, וכ"כ בשיטה לר"ן, ולשיטת תוס' לעיל, עי' תו' ב"ק כ"ו ב' ד"ה נתכוין דבארו דמיירי בנתכוין לזרוק ב' ונמצא ד', שהרי בזרק יותר רחוק, גם לאביי פטור דאי"ז מלאכת מחשבת, וכן משמע בריטב"א, ועי' בשטמ"ק ב"ק כ"ו ב' בשם רבינו יהונתן והמאירי דע"כ מיירי בנזרק יותר ממה שהיה סבור, דהא בנתכוין לזרוק ב' ונמצא ד' חשיב שוגג ולא מתעסק.

(ב) ובב"ק כ"ו ב' מבואר דרבה ס"ל דנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' פטור משום דבעי' מלאכת מחשבת, ובזרק ד' ונמצא ח' אינו חייב אלא באמר כ"מ שתרצה תנוח, ועי' ברש"י ד"ה אם אמר דביאר דאעפ"י דבזרק ד' ונמצא ח' אינו חייב אלא באומר כ"מ שתרצה תנוח, מ"מ בזרק ב' ונמצא ד' אינו חייב, אף באומר כ"מ שתרצה תנוח.

ועי' בתוס' הרשב"א פסחים ל"ג א' ובתוס' הרא"ש שם כתבו דע"כ הא דפליגי אביי ורבא בנתכוין לב' וזרק ד', מיירי בזרק ב' ונמצא שהוא ד', דלפי רש"י דמיירי בנזרק יותר רחוק, גם לאביי פטור כמו בנתכוין לזרוק ד' וזרק ח' דבלא אמר בכל מקום שתרצה תנוח פטור, ומבואר מדבריהם דבאמר כ"מ שתרצה תנוח גם כב' וד' יתחייב, דאל"כ נימא דמיירי באומר כ"מ שתרצה תנוח, ורק באופן דנתכוין לב' ונמצא שהוא ד' פטור, אולם לדעת רש"י לשיטתו מתבאר לכאור' דאף בנזרק יותר ממה שנתכוין יש חילוק בין ב' וד' דלא מהני הא דאמר כ"מ שתרצה תנוח לד' וח' דבאומר כ"מ שתרצה תנוח חייב, וממילא פלוגתייהו דאביי ורבא בשבת מיירי באומר כ"מ שתרצה תנוח, ומיירי בנזרק יותר רחוק ממה שהיה סבור.

(ג) ובעיקר דברי רש"י, הרי צ"ב מה החילוק בין ב' וד' לד' וח', הרי אם מהני כל מקום שתרצה להחשיבו למלאכת מחשבת, שיועיל גם בנתכוין לב'.

ועי' בחי' הגרש"ש סי' כ"ג ובברכ"ש כתובות סי' י' סק"ב, ומתבאר מדבריהם דהסברא בזה הוא דיש פטור של מלאכת מחשבת בב' אופנים, הא' ביחס לתוצאה דאם אינו חפץ בה לא נעשית מחשבתו ופטור, והב' ביחס למעשה דכל שלא נתכוין למעשה מלאכה שעשה הוי חסרון מצד שאינו חפץ בתוצאה זו, אבל כל שאמר כל מקום שתרצה תנוח, א"כ בנתכוין לד' וזרק ח' יש כאן חסרון מצד שאינו חפץ בתוצאה זו, אבל כל שאמר כל מקום שתרצה תנוח, אין כאן חסרון בתוצאה, וכיון דנתכוין לזרוק ד', הרי יש כאן כוונה למלאכה וחייב, אבל בנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' פטור, דאף שאין חסרון של מלאכת מחשבת בתוצאה, מ"מ הא לא נתכוין למעשה מלאכה, ומחמת זה לא הוי מלאכת מחשבת, [וע"ע מה דיתבאר בהז' בסוגיא דכריתות בדין אבד מלקט מלבון].

[ועי' בברכ"ש כתובות סי' י' שם דביאר קצת באופ"א דבאומר כ"מ שתוצה תנוח, אעפ"י דלא איכפ"ל היכן ינוח, מ"מ הרי לא חשב על מלאכה, ומש"ה בד' וח' דנתכוין למלאכה, וכל החסרון הוא מה שנעשה המלאכה באופ"א ממה שחשב, מש"ה אם אין לו קפידא במקום ההנחה, אינו נידון דנעשה מלאכה באופ"א, וממילא דנין מכח האומדנא כאילו חשב על ח', אבל בנתכוין לזרוק ב' דליכא כוונה למלאכה כלל, ל"מ חסרון קפידתו לדונו ככוונה, ורק באופן דחשב על מלאכה מהני אומדנא לדונו כנתכוין לכל העשיה].

וצ"ב דאי נימא דבעי' דיתכוין למעשה מלאכה, הרי קשה מדוע בנתכוין לרה"י ונמצא רה"ר לפי תוס' הוא רק מדין מתעסק דכה"ת, הרי יש לפטור גם מדין מלאכת מחשבת, שהרי לפי דעתו דהוא רה"י ליכא כלל כוונה למעשה מלאכה, ויש לחלק קצת.

ד) והנה בתוס' ב"ק שם בארו דאעפ"י דאביי מחייב בנתכוין לב' וזרק ד', היינו דוקא באופן דזרק ב' ונמצא ד', ורבה פטר בזרק יותר ממה שהיה סבור.

אולם עדיין צ"ע לפי רש"י דאביי ורבה מיירי בגוונא דנתכוין דזרק למקום רחוק יותר ממה שהיה סבור לזרוק, וקשה דא"כ נמצא דאביי ורבה דנו רק האם פטור משום מתעסק דכה"ת, ואילו רבה ס"ל דפטור מדין מלאכת מחשבת כיון דאינו צריך כלל את המלאכה, ולא בעי' כלל לדין מתעסק, ואף אביי מודה דבליכא מלאכת מחשבת שרי.

ואינו דומה להא דביאר רש"י בכריתות דאביי ורבה פליגי על שמואל דפטר בנתכוין למחובר זה וחתך מחובר אחר, דהתם הרי נתכוין למלאכה, אלא דלא נתקיימה מחשבתו, אבל הכא הרי נתקיימה מחשבתו, אבל ליכא מחשבה למלאכה, ודוחק גדול לומר דס"ל לרש"י דאביי ורבה פליגי נמי על רבה, דהיה לרש"י לבאר כן, ועי' להלן קצת ישוב בזה.

א) עי' בתוס' ק"ד ב' דהק' דנתכוין לכתיבת אות אחת ועלו בידו ב' אותיות יחשב מתעסק, כמו דמבאר בסוגיין דנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' חשיב מתעסק, [עי' בתוס' הרא"ש שם דציין להדי' לסוגיין], אמנם ברש"ש שם ובהגהות ראמ"ה שם בדף ק"ה א' כתבו ליישב דרק בנתכוין לב' שזריקת שתיים היא חצי מלאכה חשיב מתעסק, אבל בנתכוין לח"ש שיש שם מלאכה גם לח"ש רק שחסר בשיעור בכה"ג ל"ח מתעסק, וצע"ג דהא מבאר בסוגיין דיש דין מתעסק בטעה בשיעורים.

ב) ועי' ברמב"ן דתי' קו' תוס' בדף ק"ד ב' "ואיכא דפריק שאני הכא דבכל מקום השתיים נתכוין לכתיבת אותה האחת, אבל התם לא נתכוין לזרוק חוץ ממקום השתיים" ולכאור' כונתו דבב' וד' הרי יצא לו מציאות אחרת של זריקה, אבל בנתכוין לח' הרי כל מה שכתב היה בדעתו לכתוב אלא שחיסר מקצת מהכתיבה ועיי"ז נהיה כאן ב' זיינין, ובכה"ג ל"ח מתעסק כיון שמציאות הכתיבה שכתב היה בכלל מחשבתו ומה שנכתב באופן של מלאכה שלא היה דעתו לזה ל"ח מתעסק, וצע"ג מדוע עדיין ליכא פטור של מלאכת מחשבת.

ולפי"ז מתבאר מהרמב"ן דס"ל דהנידון בסוגיין דנזרק יותר ממה שנתכוין לזרוק, ותוס' דמאנו בתי' ע"כ דס"ל דמיירי בזרק ב' ונמצא דהוא ד', וצע"ג דהרמב"ם בסוגיין נקט כתוס', ואיך יתכן לפרש דהסוגיא שם מיירי בנזרק יותר, הא כה"ג ליכא פלוגתא דאביי ורבה, ופטור מדין מלאכת מחשבת.

ג) עי' באו"ש פ"א משבת דנקט דבכתב אות אחת ולא ידע שעי"ז הוא משלים הספר חשיב מתעסק, כיון שכונתו לח"ש, וצע"ג דמסתברא דבכה"ג גם לתוס' ל"ח מתעסק, כיון שבח"ש לא נתכוין לחפצא שנעשית בו המלאכה, שהרי כוונתו היתה לכמות של ח"ש, אבל כאן נתכוין לכתיבת האות שכתב אלא שלא ידע שיש לאות זו חשיבות של מלאכה,

גמ' - כסבור רה"י ונמצאת רה"ר וכו'. וצ"ע מזה לדעת רש"י דבנמצא ליכא פטור דמתעסק, ועי' בריטב"א דמשמע מדבריו דלרש"י כונת הגמ' שיצא לרה"ר, [ולהשיטות דליכא מלאכת מעביר ד"א בלא עקירה והנחה, הרי כיון דבעי' עקירה מרה"ר, וע"כ דמיירי דעמד באותו הרשות, והנידון בנמצא שהוא רה"ר, ובאנו לחייבו מדין העברת ד"א ברה"ר].

ועי' היטב בתוס' הרא"ש ע"ב ב' סוד"ה נתכוין דהק' כיון דמבואר הכא בגמ' דגם בנמצא פליגי אביי ורבא אמאי לא פליגי נמי בכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, ומבואר דס"ל דלפי רש"י אף באותה חתיכה נידון כמתעסק, וצ"ע דרש"י בשבועות י"ט א' וכתובות י"ט ב' כתב להדי' דביש לו חתיכת א' של חלב וסבור שהוא שומן ליכא פלוגתא משום דנידון כשוגג, וצ"ע.

ועי' ראש יוסף דעמד בזה על רש"י, ותי' דס"ל לרש"י דשאני חתך את התלוש ונמצא שהוא מחובר, דהפעולה והכוונה אחת היא, דנתכוין לחתוך, ולכך בנמצא נידון כשוגג, אבל בסבור שהוא רה"י, הרי לפי מחשבתו אי"ז כלל מעשה הוצאה, ופליגי אביי ורבא אי דמי למתכוין להגביה או לא, [וצ"ב דהא מבואר בצריכותא דהגמ' דהנידון הוא בדין העברת ד"א ברה"ר, וא"כ הוי אותו מעשה, ולבעה"מ דזריקת ד"א חשיב נמי כהוצאה א"ש].

והעירוני דלפי"ז י"ל דסברא זו שייך לגבי מתכוין לזרוק ב' וזרק ד' דחשיב מתעסק אף בנמצא, ומשום דזריקת ב' וזריקת ד' הוי ב' סוגי פעולות, דנתכוין למעשה זריקה של ב' ועבד מעשה זריקה של ד', וכיון דנתכוין לעשיית מעשה זריקה של היתר ס"ל לרבא דנידון כמתעסק.

ויתכן לפי"ז לבאר דס"ל לרש"י דבאמת סוגיין מיירי בנמצא שהוא ד', וס"ל דכיון דנתכוין לעשייה של העברת ב' אמות, הרי"ז נידון כנתכוין למעשה היתר, של ב', ולא למעשה איסור של ד', וכיון דהוי ב' פעולות ס"ל לרבא דנידון כמתעסק, שהרי נתכוין להיתר, אבל דינא דרבה מיירי דנזרק יותר ממה שהיה סבור, ובכה"ג שייך לומר דאי"ז מלאכת מחשבת, שהרי לא נתכוין כלל למעשה מלאכה, אבל בנמצא שהוא ד' כיון דנתכוין לפעולה שעשה א"א לפטור מחמת דינא דמלאכת מחשבת, אולם עדיין יש לפוטרו מדין מתעסק, שהרי נתכוין למעשה היתר.

גמ' - בשלמא לאביי וכו' משכח"ל וכו' וקא טעה בשיעורין, אלא לרבא וכו'. עי' ברש"י דביאר דלאביי משכח"ל דטעה בשיעורין, דנתכוין לפחות מכשיעור ועשה כשיעור, וצ"ע ג' לשיטת רש"י דכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, הוי שוגג אף לרבא, א"כ אף לרבא משכח"ל דמיירי בסבור שהוא פחות מכשיעור ונמצא שהוא כשיעור.

ולדברי הראש יוסף הנ"ל דרש"י מודה בב' מעשים, העירוני די"ל דבאמת הגמ' מיירי באופן דנמצא דאיתו חפץ יש בו כשיעור, אולם מ"מ נידון כמתעסק מחמת דזה ב' פעולות, דטחינה של שיעור גרוגרת הוא מעשה טחינה אחר מטחינה של פחות מגרוגרת, וכיון דנתכוין לעשיית היתר הוא נידון כמתעסק לפי רבא, משא"כ בחלב ושומן הא דחשיב מתעסק הוא רק משום שינוי החפצים שבהם נעשית המלאכה, אבל מצד המעשה ליכא שינוי.

א[האחרונים הק' מה החילוק בין שוגג ומתעסק, ובשלמא לדעת רש"י החילוק הוא דבנמצא חשיב שוגג ובב' מעשים חשיב מתעסק, אבל לשיטת תוס' דיש פטור מתעסק גם בנמצא, א"כ מה בין שומן ונמצא מחובר, לבין עושה מלאכה בשגגת שבת שחשיב שוגג וכו"ב.

ועי' באו"ש פ"א משבת דביאר דהטעם דמתעסק עדיף משוגג, משום שהוא קרוב לאונס דאילו היתה החתיכה שומן כפי מחשבתו אין בו דררא דאיסור כלל ולא הו"ל למירמי אנפשי' ולהזהר.

ועי' בבה"ל סי' שט"ז סעי' ה' ד"ה חייב דכתב דבנעל הבית ואח"כ נודע לו שהצבי בתוכו ה"ז דומה לתלוש ונמצא מחובר דחשיב אונס.

ועי' במגן אבות דכתב עפ"י תוס' כריתות י"ט ב' דחילקו בין שוגג למתעסק דשוגג הוא בדבר שהוא ידוע לנו שהוא איסור אבל מתעסק הוא מתכוין לדבר שהוא היתר לכו"ע אם היה כפי מחשבתו, ע"ש, וביאר המגן אבות דבאומר מותר אין לטעות אפשרות בעולם, דהא באמת הוא אסור, אבל בשומן וחלב יש לטעות אפשרות, וגם דבאומר מותר ידוע לכל והיה לו לשאול אבל סובר שהוא שומן אין הטעות גלוי לכל, ולפי"ז חידש שם דדוקא בשגגת שבת חשיב שוגג כיון שא"א לטעות במציאותו שהרי א"א ליום שבת שיהי' חול, וגם הטעות ידוע לכל, אבל בשגגת יוה"כ כיון שבקביעות ביי"ד תליא ושייך בזה טעות בכה"ג חשיב מתעסק ע"ש, [ועי' בתפארת ירושלים על המשניות סוף פי"ט דשבת כע"ז, וע"ש מה דחידש לפי"ז], ובחלקת יואב סי' ז' הק' עליו דבחולין דף ק"א ב' מבואר דיש חיוב חטאת בשגגת יוה"כ.

ובשו"ת רע"א ח"א סי' ח' חידש דמתעסק דבה הוא פטור רק מחטאת, ובפשוטו כונתו דהוא חסרון בשגגה, אולם יש לדחות דהוא גזה"כ לפטור מתעסק מחטאת.

ובאתון דאו' סי' כ"ד וקובץ שיעורים ח"ב סי' כ"ג כתבו דיסוד הפטור דמתעסק הוא חסרון בהתייחסות המעשה וחשיב כנעשה מאיליו, כיון שמעשה האיסור נעשה בלא דעת, וכן מוכח ממה דמצאנו ענין מתעסק לגבי מצות, עי' רש"י ור"ן בר"ה דף כ"ח דבאכילת מצה א"צ כוונה גם למ"ד מצות צריכות כוונה, כמו שמצאנו דמתעסק בחלבים ועריות חייב, ועי' בר"ן בר"ה שם בשם הרא"ה דבאכל מצה ולא ידע שהיום פסח לא יצא גם למ"ד מצות אין צ"כ, כיון דחשיב מתעסק, ע"ש.

ועי' בשע"צ סי' תרל"ט ס"ק צ"ג דהנכנס לסוכת חבירו כדי לגבות חובו ואין אצלו נ"מ אם עומד בחוץ או בסוכה לא יברך דלא עדיף ממתעסק בעלמא, ע"ש, ומבואר דמתעסק ל"ח מעשה ידיה.

ועי' באבי עזרי פ"א מאיסור"ב דהוכיח מדברי הרמב"ם דשייך פטור מתעסק גם במזיד כגון שאכל דרך שחוק ולא נתכוין לאכילה ע"ש.

וע"ע במ"ב סי' שט"ז ס"ז וסי' שי"ט ס"ג בבה"ל ד"ה לאכול דביאר דעת הר"מ שהתיר צידת נחש שלא ישכנו דהטעם משום שחשיב מתעסק, ע"ש, וזהו כנ"ל דשם מתעסק הוא כל היכא שאין דעתו למעשה.

וע"ע מנחת ברוך סי' י' וקה"י סי' ?.

ב[עי' באבנ"ז סי' ר"נ וקוב"ש ח"ב סי' כ"ג דהק' מה בין מתעסק לאינו מתכוין, ומ"ט בכל מתעסק ליכא פטור דא"מ, וע"ש דבארו הטעם משום דבכל מתעסק הוא פס"ר דלשעבר דהרי כלפי שמיא גליא שהוא מעשה קצירה ורק דהוא לא ידע מזה, ע"ש, אולם עדיין קשה לדעת הסוברים דספק פס"ר חשיב כאינו מתכוין, ע"ש באבנ"ז, ועוד קשה לס"ד דאביי דלא חילק בין פס"ר לדשא"מ, מ"ט לא הוקשה לו קרא דבה ל"ל תיפו"ל מצד אינו מתכוין, וכן קשה לפי הערוך דהתיר בפס"ר דלא ניח"ל, דלפי"ז כל מעתסק דלא ניח"ל יפטר מצד א"מ, וכן צ"ע בנתכוין לזרוק ב' ונזרק ד' דאביי מחייב, הרי מיירי גם באופן שלא היה פס"ר שיצא ד'.

ובאחיעזר ח"ג סי' נ"ז הביא מהמגיני שלמה דבמתעסק הרי נתכוין למלאכה זו דהיינו לפעולת החיתוך אלא שטעה ונתחלף לו החפץ אבל מ"מ הרי נתכוין לפעולה זו, משא"כ בדבר שא"מ שלא נתכוין למעשה הב' אלא שנעשה מאיליו.

אולם עדיין קשה מהא דב"ק כ"ו ב' בהיתה לו אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה דפטור משום מלאכת מחשבת, ואמאי לא פטרוהו מצד א"מ שהרי לא נתכוין כלל לפעולה ההפלה, [ולקוב"ש א"ש], וכן קשה בנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר לפי"ד רש"י שמייירי שנתכוין להגביה סכין וחתך את הירק דאמאי בעי' לפטור מתעסק תיפול"ל מצד דשא"מ שהרי לא נתכוין כלל לפעולת החיתוך, וצ"ע בכ"ז.

וכן צ"ע אמאי אסר ר"י דשא"מ ולא התיר מצד מתעסק, ולפי רע"א דגם במתעסק אין היתר לכתחילה, קשה אמאי מבואר בכריתות כ' ב' דלר"י אינו מתכוין חייב קרבן, ולא נפטר מדין מתעסק, ועי' ברע"א בסוף המערכה ביומא דכיון שיודע שאפשר שיעשה חריץ בגרירתו ל"ח מתעסק.

סוגיא דכריתות

י"ט א'

מתני' - אם פטר בה וכו' א"כ וכו' פרט למתעסק. ובפשוטו קו' התנא למאי איצטריך קרא דבה לר"י, וצ"ב דאיצטריך קרא לדין ידיעה שאחר החטא, ועי' פנ"י שבת ע"ב ב' דתירץ דעיקר קרא דבה אשעת החטא קאי טפי משעת ידיעה, ולכן אם לא דרשינן מבה לענין ידיעה בתחילה בב' מינים, ה"ה דלא דרשינן כן לענין ידיעה בסוף. ועי' ברש"י דגרס ותמיה אני, והיינו דר"י הק' איך יתכן דר"י פטר בה, והוא קו' על עיקר שיטת ר"י איך פטר הא נתכוין לאיסור, וכדביאר רש"י, וע"ז תמה התנא דע"כ הוא דאל"כ למאי איצטריך בה, ומשני דקרא אתי למתעסק, אולם יתכן דכ"ז במתעסק בהיתר, אבל מתעסק באיסור אסור.

אולם הרמב"ם בפה"מ גרס דר"ש תמה איך יתכן דר"י פטר בגוונא דר"י, והיינו דר"ש מקשה איך יתכן דר"י מתיר אף במין אחד, אבל על מה דמתיר אפילו בנתכוין לאיסור לא הק' ר"ש, וע"ז תמה התנא דא"כ לר"ש אליבא דר"י למאי איצטריך קרא דבה, ומשני דאיצטריך למתעסק, והיינו אף בנתכוין לאיסור, אולם רק בב' שמות.

והנה לפי"ז מבואר להדי' ממתני' דר"י אית לי' דין מתעסק בכה"ת, [לרש"י הוא לכו"ע, ולהרמב"ם הוא עכ"פ לרש"ז ור"ש], ועי' להלן דחלק מהראשונים ס"ל דר"י ל"ל דין מתעסק דכה"ת, ולדבריהם ע"כ צ"ל דפירוש המשנה הוא דהשו"ט הוא בדעת ר"א דלא דריש בה על ידיעה בסוף, דלדידיה ע"כ דקאי קרא על מתעסק, אבל לר"י באמת לא ילפינן פטור מתעסק מבה אלא ממלאכת מחשבת וקרא דבה דרשינן רק אידיעה שאחר החטא, וצ"ב לפי"ז קו' הגמ' ור"א האי בה מאי עביד וכו', הא מבואר כן להדי' במתני', וצ"ב.

ועי' ברבינו גרשום דביאר דתמיהני זה ר"י, וענה לו ר"ש דטעמא דר"י משום מתעסק, ומייירי בנאבד מלקט מלבו, ע"ש, ומבואר להדי' דנאבד מלקט הוא ממייעוט דבה, וע"ע בברכת שמואל כתובות י' סק"א ביאור חדש במשנה.

(א) רש"י ד"ה מבעי ליה - נראה לי וכו' אבל לר"י וכו' דריש כר"נ וכו'. הנה במה דמבואר ברש"י דר"א ל"ל דר"נ, ודאי דאין כוונת רש"י לומר דלא איצטריך למלאכת מחשבת, דתיפול"ל מבה, דהא מבואר להדי' ברש"י בע"ב ד"ה אפילו דבכלל דינא דמחשבת נתחדש דאף בנתכוין למחובר זה וחתך מחובר אחר נמי פטור, אלא כוונת רש"י דאי יליף ממלאכת מחשבת לא איצטריך קרא דבה, וכ"ז א"ש לרש"י לשי' דבאותה חתיכה לעולם הוא נידון כשווגג, ולכך ע"כ דל"ל לר"א טעמא דמלאכת מחשבת, אבל לפי תוס' הרי בעי' קרא דבה לאותה חתיכה, [אולם אי נימא כתוס' הרא"ש דגם לרש"י יש פטור בנמצא, הרי מוכח להיפוך דפליג על תוס' וס"ל דשייך פטור דמחשבת גם בנמצא].

אולם עדיין קשה דנימא דאיצטריך קרא לשאר איסורים, ואין לומר דדעת רש"י כהרמב"ם דליכא דין מתעסק בשאר איסורים, דרש"י פסחים ל"ג א' ד"ה אשר כתב להדי' דילפי' מקרא דבה לשאר איסורים, ועי' פנ"י שבת ע"ב ב'.

דהק' על לשון הגמ' בכריתות אי מתעסק בחלבים וכו' אמאי לא משני דמיירי בשאר איסורים, ותי' דקרא איירי בחיובי שבת, וכדמוכח ממאן דיליף חילוק מלאכות בשבת מאחת מהנה, ולכן מוקמינן קרא בשבת ע"ש, ועי' באחיעזר ח"ג סי' נ"ז סק"ז דהוסיף ע"ז זה דלאבבי לא משכח"ל כלל היכ"ת למתעסק בשאר איסורים, ע"ש בדבריו. (ב) והנה בפשוטו כוונת רש"י דר"י פליג על דרשא דבה, כיון דבעי' קרא דבה לדין ידיעת החטא, ול"ל דין מתעסק דכה"ת, וכ"כ להדי' בתוס' הרא"ש בסנהדרין ס"ב ב' וביאר בזה דברי שמואל דמתעסק בעריות חייב משום דנהנה ומתעסק בשבת פטור מדין מחשבת, דקשה אי טעמא דנהנה עיקר לא בעי' לטעמא דמחשבת, ואי טעמא דמחשבת עיקר לא בעי' לטעמא דנהנה, [ועי' תוס' שבועות י"ט א' מה שתי' בזה], ותי' דאיצטריך טעמא דנהנה לר"א, ואיצטריך טעמא דמחשבת לר"י, וכ"כ בתוס' הרשב"א פסחים ל"ג א'.

(ג) והנה במהר"ם שבת ע"ג א' ומהרש"א סנהדרין ס"ב ב' כתבו בביאור דברי התוס' שם, דר"י ל"ל דרשא דבה פרט למתעסק, ול"ל דין מתעסק בכה"ת, ובשו"ת רע"א ח"א סי' ח' תמה על המהרש"א כיון דקיי"ל לדינא כר"י נמצא דכל המחלוקת של אבבי ורבא הוא בדין מתעסק דכה"ת, הוא שלא להל', ולכך כתב רע"א דודאי גם ר"י אית לי' פטור מתעסק, אלא דס"ל דילפי' תרתי מקרא דבה, והוכיח כן מהא דכתב רש"י במתני' ד"ה על מה ד"בה דכתיב בקרא בין אידיעה בין אחטאת היא לר"י" ומבואר דגם ר"י אית לי' דין מתעסק, [אולם לכא' עדיין יש חילוק בין ר"א לר"י, דהא לר"א קרא דבה מיירי במתכוין להיתר, ולר"י קרא דבה מיירי אף במתכוין לאיסור, אולם עי' רש"י כ' א' ד"ה אלא לאו דכתב דאף לר"א נתמעט נטכין לאב זה ועשה אב אחר, וצ"ע בכ"ז], ועיקר קו' רע"א צ"ב דהא בלא"ה לרש"י ע"כ מוכח דאבבי ורבא הוו דלא כהל', דהא להל' קיי"ל כר"י, ולדידי' ודאי דשייך דין מתעסק אף במתכוין לאיסור.

(ד) אלא דא"כ צ"ע סתירת דברי רש"י דבמשנה כתב דר"י אית לי' בה פרט למתעסק ובגמ' כתב דל"ל, וכבר עמד בזה בתויו"ט במתני', וכן צ"ע על רע"א דלא הביא לרש"י בגמ'.

(ה) ועי' מגן אבות עמ' 77 דתי' סתירת דברי רש"י, דבמתני' פירש"י כאבבי ורבא דפליגי על שמואל וס"ל דליכא פטור מחשבת במתעסק, וכל הפטור הוא רק ממיעות דבה, וכמבואר ברש"י שבת ע"ב ב', ור"י דפטור אף במתעסק באיסור הוא רק ממיעות דבה, אבל מדין מחשבת אין לפטור רק בנתכוין להיתר, אבל רש"י בגמ' קאי אליבא דשמואל דטעמא דר"י פטור הוא מדין מלאכת מחשבת, וממילא אין חילוק בין מתכוין להיתר או מתכוין לאיסור, ואף במין אחד פטור, ורק ר"א הוא דפליג דאין להתיר מתעסק אלא ממיעות דבה, וממילא ל"ש לומר כן רק במתכוין להיתר, וע"ע ברש"י ש.

ולפי"ז א"ש היטב דברי רע"א, דודאי רש"י במתני' קאי לאבבי ורבא, אבל הרי המהרש"א שם קאי על דברי רבא דמייתי ראי' לדבריו במרייתא דשגג בלא מתכוין, וע"ז הק' תוס' דילמא מיירי בשחור"ח, דליכא מיעוט דמלאכת מחשבת, וע"ז ביאר המהרש"א דקו' לר"י דל"ל מיעוטא דבה, וע"ז תמה רע"א דהא מבואר ברש"י דלאבבי ורבא ודאי דר"י נמי אית לי' מיעוטא דבה, וא"כ מה הק' תוס' על רבא, הא לרבא ע"כ דלא מיירי בכה"ג, כיון דגם בשחור"ח פטור מחמת המיעוט דבה, [ורע"א כנראה דביאר דברי תוס' דקו' אליבא דאבבי, ע"ש].

(ו) והנה מבואר בגמ' דלשמואל דשייך דין מתעסק גם במתכוין לאיסור וגם באותו מין, ע"כ דמתני' מיירי באבד מלקט לבו, ובאבנ"ז סי' רנ"ב ס"ק י"א נקט דכל הפטור דאבד מלקט מלבו הוא רק מדין מיעוט דבה, ולכך יש חילוק בין מין א' לב' מינים, דלטעם דמלאכת מחשבת, הרי לשמואל אין חילוק בין מין א' לב' מינים, ולפי"ז הק' באבנ"ז דא"כ מדוע כתב רש"י דע"כ ר"א ר"א ל"ל דשמואל, הא י"ל דבעי' קרא דבה לגוונא דנאבד מלקט מלבו בהיתר, ועוד הק' מלשון הגמ' דלר"א שרי כיון דנעשית כוונתו, ולדברי רש"י קשה הרי ר"א ל"ל כלל לדינא

דמחשבת, ולמאי איצטריך הגמ' לומר דלר"א חשיב כמלאכת מחשבת משום דנעשית כוונתו, [ועוד קשה אמאי כתב רש"י דטעמא דר"י משום דינא דמלאכת מחשבת, הא בגוונא דאבד מלקט מלכו הוא רק ממיעוט דבה], ולכך נקט באבנ"ז דכל מה דכתב רש"י בגמ' רק להו"א דלא משכח"ל היכ"ת דיהא מתעסק ולא יהא בו חסרון דמלאכת מחשבת, אבל לבתר דמסיק דמיירי באבד מלקט מלכו, הרי שפיר י"ל דר"א אית לי' דשמואל, ובעי' קרא דבה לאבד מלקט מלכו. (ז) ושמעתי מידידי הרב משה חדש נ"י לבאר בזה באופן נפלא, דלפי דברי האבנ"ז דנאבד מלקט מלכו כל הפטור הוא רק ממיעוט דבה, יתכן לבאר דבאמת רש"י מיירי הכא למסקנא, וכוונת רש"י דלר"א לא יתכן דברי שמואל, דאל"כ לא בעי' לקרא דבה, אבל לר"י שפיר יתכן לומר כשמואל דיש פטור דמחשבת במתעסק, ומשום דעדיין בעי' לקרא דבה למעוטי נאבד מלקט מלכו, אבל לר"א ליכא למימר דלכך בעי' לקרא דבה, דהא ס"ל דאבד מלקט מלכו חייב.

ולפי"ז א"ש היטב סתירת דברי רש"י דאין כוונת רש"י לומר דר"י ל"ל מיעוט דבה, אלא דלר"י יתכנו דברי שמואל דיש גם מיעוט דמחשבת, ומיושב היטב דברי רע"א דהמהרש"א כתב דלר"י ליכא פטור דרבא באופן דנמצא דהחתיכה מחוברת, כיון דבכה"ג כל הפטור הוא רק ממיעוט דבה, וע"ז דחה רע"א דר"י נמי יליף פטור מתעסק מבה, ואף באותה חתיכה נמי פטר לה מה"ט.

וי"ל עד"ז ובאופ"א קצת, דהנה לשון הגמ' וכסבור תאנים בעינא, והיינו דלא סגי במה דמעיקרא רצה ענבים, והשתא הוא רוצה תאנים, אלא מיירי דסבור השתא דמעיקרא הוא רצה תאנים, וא"כ י"ל דלר"א דס"ל דבעי' מתעסק בהיתרא, ס"ל דאף באופן דנאבד מלקט מלכו בהיתר, מ"מ כיון דיסוד מחשבתו הוא איסור, אי"ז בכלל מתעסק בהיתרא, אבל ר"י דס"ל דמתעסק באיסור נמי שרי, ומשום דבעי' ידיע במה חטא, הרי כיון דבעי' ישיעה במה חטא, ה"נ כל דבשעת מעשה הוא טועה, אין לו ידיעה במה חטא, ורק לר"י שייך לפטור נאבד מלקט מדינא דבה, ולכך לא מצי רש"י לתרץ דאיצטריך בה לאופן דנאבד מלקט מלכו באיסור והיתר, כיון דאף לבתר מיעוטא דבה עדיין הוא חייב, ולפי"ז אין כוונת הגמ' דלר"א נעשית כוונתו מדין מלאכת מחשבת, אלא כוונת הגמ' דלר"א נעשית כוונתו ואין לפטור ממיעוטא דבה, כיון דעיקר כוונתו היא לאיסור ולא להיתר, אבל לר"י ליכא מחשבתו בשעת מעשה, וחסר בדיעת החטא.

ועיקר הך מילתא שייך נמי גבי ליקדם, דלר"א דבעי' מתעסק בהתירא כיון דכוונתו היה לאיסור והיתר ביחד, אי"ז בכלל מתעסק בהתירא, אבל לר"י דבעי' ידיעת החטא פטור משום בה כיון דהשתא הוא עסוק בדבר אחר.

(ח) אולם עדיין יש לפלפל אמאי לא נימא דר"א יליף מקרא דבה לאבד מלקט מלכו בהיתר, וי"ל דחלוק דין מתעסק דר"א מדין מתעסק דר"י, דלר"י דבקרא דבה נתחדש נמי דבעי' ידיעה במה חטא לאחר החטא, כמו"כ גלי לן קרא דבעי' נמי כוונה בשעת החטא לדבר שחטא בו, ולכך פטר ר"י אף בב' מינים, אבל דין מתעסק דשמואל אינו מדין כוונת החטא, אלא חסרון דהמעשה נעשה בלא רצון, ומה"ט שייך לומר כן אף במין א', וכמו"כ דין מתעסק דר"א דיליף מבה אינו אלא כגדרי פטור מתעסק דשמואל דבעי' שיעשה את המעשה לרצונו, ונפק"מ באבד מלקט מלכו, דרק לר"י שייך לדון פטור מתעסק דסו"ס לא היה לו כוונה בשעת מעשה לחטוא בתאנה, אבל לר"א אף בנאבד מלקט מלכו באיסור והיתר, לא שייך פטור מתעסק, כיון דסו"ס נתקיים רצונו. [ע"כ דברי הרב הנ"ל].

והוסיף בזה עוד ידידי הרב נחמי' חשין נ"י, דאליבא דר"י דהוא מדרשה דבה, כיון דילפי' לתרוייהו מהא דבה, הרי מלבד דהגדר בתרוייהו הוא חד דינא, דבעי' שיהא לו ידיעה בשעת החטא, ובזמן ההקרבה, הרי מסתבר דכמו דלגבי דין ידיעה שאחר החטא הוא רק דין פטור מקרבן, [ה"נ הא דבעי' שיהא לו ידיעה בשעת החטא הוא רק פטור

מקרבן, וכמו שצייד רע"א בסי' ח', וע"ז כתב רש"י דשפיר יתכן דר"י ס"ל דבשבת בעי' לפטור דמחשבת להתירו לגמרי מדאו', אולם עדיין בעי' לדרשא דבה לפוטרו אף בשאר איסורים, אבל לר"א דדריש מקרא דבה, כיון דהוא רק לגלויי דין מתעסק, ודאי דקרא גלי לן דפטור לגמרי.

ויישב בזה הנ"ל את קו' רע"א על הרע"ב דכתב דשייך לר"י פטור דמתעסק אף בב' נדות, ותמה רע"א הא קיי"ל דבחור"ע חייב שכן נהנה, ולהנ"ל א"ש דודאי לר"י אין סיבה לפטור בחור"ע, ולא יועיל הסברא דנהנה, כמו דפטור מחטאת אף בחור"ע, אעפ"י דנהנה, [ע"כ דברי הרב הנ"ל].

י"ט ב'

גמ' - ואי מתעסק דשבת כו'. לרש"י הגירסא אלא, וכונת הגמ' דפטור מתעסק הוא בשבת כדשמואל, אמנם לשיטת תו' גרסינן ואי, והוא המשך הקושיא דא"א להעמיד הפטור דבה לא בחור"ע כיון שנהנה, ולא בשבת כיון דבלא"ה פטור מצד מלאכת מחשבת, וע"ז תירצו דמירי באופן דליכא פטור דמלאכת מחשבת, והיינו באופן דנמצא דהחתיכה היא איסור, וצ"ב דבתו' בשבועות ובסנהדרין מבואר דגירסתם היתה כרש"י, וצ"ב דלשיטתם מ"ט לא העמידו בגמ' הקו' בממנ"פ, וצ"ב.

והנה הרמב"ן בשבועות גרס כתוס', אולם דבריו צ"ע דהא שיטתו שם דבנתכין לחתוך את התלוש ונמצא מחובר חייב, וכשנתכין להגביה תלוש וחתך מחובר אחר פטור משום מ"מ, ורבא מיירי כשנתכין לחתוך תלוש זה וחתך מחובר אחר, דבכה"ג ליכא משום מ"מ, כיון שנתכין לחיתוך, ובזה בעי' לדרשא דבה, וא"כ קשה אמאי לא משני מידי לאביי, דהא לשיטתו בנתכין לחתוך את התלוש חייב, ובנתכין להגביה את התלוש פטור משום מלאכת מחשבת, וא"כ למאי אצטריך הדרשא דבה, ועו"ק דהרי להדיא מבואר בגמ' דבנתכין לחתוך מחובר וחתך מחובר אחר פטור מטעם מלאכת מחשבת, ואיך כתבו הראשונים דבכה"ג ליכא חסרון דמ"מ, וצ"ע.

רש"י ד"ה מתעסק - א"נ חלב וחלב לפניו וסבור שהוא שומן ונתכין לאכול חתיכה זו ואכל את זו. וצ"ע דכיון דלרש"י אין פטור מתעסק בנמצא, א"כ מה מוסיף מה שהלכה ידו, והרי לפי האמת שהחתיכה הא' היא חלב הרי הלכה ידו מחלב לחלב, וכל הפטור הוא רק מה שכסבור לאכול שומן, ומבואר בזה דכיון שאכילת החלב היתה מחמת דהחליף בחתיכה אחרת, דלפי טעותו היא שומן, סגי בזה לדונו כמתעסק, וצ"ב.

[א] גמ' - א"ל רבא לר"נ והא תינוקות וכו' א"ל הנח לתינוקות הואיל ומקלקל וכו'. עי' בשטמ"ק בהשמטות אות ט' ותמה אמאי לא פריך על ר"א דהא דריש מבה דמתעסק בהיתר שרי, וכן אמאי לא הק' רבא לנפשי', דדמי למתעסק בהיתר, וכן לא יועיל תי' הגמ' דשאני חבורה, דהא בכה"ת נמי פטור, [וכעין קו' זו הק' החת"ס על תוס' שבת ע"ה א' דכתבו דע"כ אין כוונת רבא לומר דמתעסק הוא בנט"ש, מדין מתעסק כיון דמתעסק בחבורה חייב, ותמה החת"ס דהא התם יש לפטור מדין מתעסק דכה"ת כיון דנתעסק בהיתר ויצא איסור].

ומצינו בזה כמה תי' - א) עי' בשיטה דתי' דשאני מילה דהוי מלאכה דהותרה לגבי מילה, וחשיב כמתכין לאיסור, ועי' ברע"א דהק' כקו' השטמ"ק, וכתב דדוחק לומר דשאני מילה דהוי מלאכה אלא דהותרה, [ועי' בעמודי אור סי' כ' דנקט דתלוי אי מילה בשבת הוי דחויא או הותרה, וכן נקט באבנ"ז רנ"ה סק"ה, אולם עי' באחיעזר ח"ג סי' נ"ז סק"ב דדחה לדבריו דאף אי מילה הותרה כיון דהוי מעשה מלאכה הרי"ז נידון כמתכין לאיסור]. ב) עי' באו"ש פ"א משבת דיישב כתי' השטמ"ק,

אולם ביאר דהסברא בזה הוא דשאני מתכוין לשומן דמותר בעצמותו, ואילו היה שומן כפי שהיה סבור אין בו כלל דררא דאיסור, ולא הו"ל למירמי אנפשיה, אבל במילה שעדיין יש כאן דררא של מלאכת איסור, שהרי אם יחבול בו יותר ממה שצריך למצות מילה הרי הוא חייב, הו"ל למרמי אנפשי' ונידון כשוגג, ועי' בחזו"א הוריות ט"ו סק"ט סוד"ה ומהא דכתב כסברת האו"ש. ג) עי' באו"ש שם ובתפארת ירושלים סוף פ"ט דשבת תירצו דפטור מתעסק דהתירא דלפי תוס' הוא רק באופן דנמצא, הוא משום דלא עלה ע"ד כלל מדבר איסור, אבל כששגג מפני התערובת דידוע שיש כאן גם איסור, אלא שמחליף ביניהם, כה"ג ל"ח מתעסק כיון שהי"ל להתבונן דמה שנוטל ואוכל אין זה הדבר שעסוק בו, ע"ש, [ולפי דבריהם נמצאת סברת התו' הפוכה לגמרי מסברת רש"י דלרש"י הפטור דבה הוא רק בב' חפצים ולא בנמצא, ולתוס' הפטור דבה הוא רק בנמצא ולא בב' חפצים]. ד) במנחת ברוך הוכיח מקו' זו כשיטתו דפטור מתעסק הוא רק באופן שיש חילוק במציאות בין ב' הפעולות כמו בהגבהה וחיתוך, אבל הכא שנתכוין לעשות חבורה אף שהוא מכוון לחבורה של היתר ל"ח מתעסק.

ב) עוד הק' בשטמ"ק דמאי פריך לשמואל, הא שמואל מיירי בב' גופין, וברייתא דתינוקות מיירי בגוף א', דסבור דמילתו בשבת, ונתברר דמילתו ביום א', [וכנראה דההכרח של השטמ"ק דמיירי בגוף א', משום דס"ל דכל דין מתעסק בב' גופין שייך רק באופן דהלכה ידו על האחר, ולא שייך כה"ג בב' תינוקות דהלכה ידו ומל תינוק אחר, דזה דבר שא"א במציאות, וע"כ דמיירי בתינוק א' אלא דזה סבור דזמנו היום, ופשוט].

ועי' בשטמ"ק מה דתי' ודבריו צ"ב טובא, ועי' באשר לשלמה מועד סי' כ"ד סק"ב דביאר דבריו דיסוד הדין דשמואל פטר במתכוין לאיסור משום דס"ל דבעי' שיתכוין לתועלת ולתכלית של המלאכה, ולכך ס"ל לגמ' דה"נ לגבי מילה, אף דהוא גוף אחד, מ"מ כיון דהוא נתכוין לקיום מצוות מילה ולא לעשיית חבורה, נמצא דחשיב כמתעסק לגבי מלאכת החבלה, אבל לרבא דבעי' במתעסק שלא יתכוין למעשה איסור, כיון דמילה הוא מלאכה, אף דהותרה, חשיב כמתכוין לאיסור, וע"ש עוד דהאריך בזה לבאר מדוע כתב השטמ"ק כדינא דשמואל לילפותא דבה.

והנה למה דנקט השטמ"ק דמיירי בתינוק א', יש לדון ליישב עיקר הקו' אמאי לא פריך לרבא, דהנה שיטת רש"י דבנמצא ליכא פטור דבה, אולם מ"מ אכתי קשיא לשמואל, דהא יש שיטות דנימול קודם זמנו בעי עוד הטפת דם ברית, וא"כ לא דמי כלל נתכוין לתלוש ונמצא מחובר דלגבי התוצאה, אין חילוק בטעותו, אבל הכא הרי כיון דטעה נמצא דיש שינוי בתוצאה של המעשה, ושפיר יש לדון לשמואל דאי"ז מלאכת מחשבת.

ג) ובמה דנקט השטמ"ק דמיירי הכא בתינוק א', הנה ברש"י מבואר דמיירי בב' תינוקות, והנה הרי מבואר בתוס' דבאופן דנמצא אין לפטור מדין מלאכת מחשבת, וצ"ב דא"כ מנ"ל למקשה לומר דמיירי בב' תינוקות דילמא מיירי בתינוק א', דכה"ג ליכא פטור דמתעסק אף לשמואל, ועי' באחיעזר ח"ג סי' נ"ז סק"ד דכתב דע"כ צ"ל דמשמע לגמ' מלשון המשנה דמיירי בב' תינוקות.

ועי' בחמדת שלמה סי' כ' סק"ה דיסד דכל מה דבחתוכה א' אין חסרון דמלאכת מחשבת הוא רק כשרוצה חתיכה מסויימת, דבזה נידון דנעשה מחשבתו, אבל במילה שאין לו שום רצון למול רק מחמת המצוה, ומחשבתו למול תינוק זה, הוא רק משום דסבור דהגיע זמנו, ממילא לא שייך לומר שנעשה רצונו במילת תינוק זה, כיון שכל רצונו הוא למול את התינוק שנולד בשבת, ותינוק זה הרי נולד אחר השבת.

א) גמ' - איתביה רב יהודה לשמואל וכו' והא הכא וכו' אבל בחד מינא וכו'. עי' ברש"י ד"ה אפילו דההוכחה דשמואל אסר גם בנתכוין לאיסור הוא מהא דנקט לטעמא דמחשבת, ועי' בד"ה אבל דההוכחה דאסר גם בחד מינא הוא מסתימת הלשון דמתעסק פטור דמשמע בכל גוונא, ומבואר דמהא דקאמר לטעמא דמחשבת אינו הכרח בסברא דה"ה בחד מינא, וא"כ אף דהגמ' מוכיח מר"י דאסר בחד מינא, אינו הכרח דחולק על טעמא דמחשבת.

ב) והנה ברש"י ד"ה אפילו ביאר דאביי ורבא פליגי על שמואל דליכא פטור מתעסק רק במתכוין להיתר, אולם לא נתבאר ברש"י מהו הטעם דס"ל דמ"מ פטר ר"י בב' מינים, אם הוא מצד הדרשא דבה, או דבב' מינים כו"ע מודו לשמואל דפטרין מצד מלאכת מחשבת, ועי' לעיל דנתבאר מהמגן אבות דלאביי ורבא טעמא דר"י הוא רק משום המיעוט דבה, ועי' רש"ש בע"א.

והנה בחמד"ש או"ח סי' כ' סק"ב העיר מדוע בקו' הגמ' מתינוקות לא ביאר רש"י דהקושיא היא רק לשמואל שחידש דגם בחד מינא יש פטור מתעסק, ולא לאביי ורבא, וע"ש בסק"ג דביאר בב' תינוקות חשיב כב' מינים כיון שחלוקים הם לגבי זמן מילתם, וקו' הוא גם לאביי ורבא אמאי לא פטר ר"י מצד מתעסק דב' מינים, ולפי"ז מבואר בתירוץ הגמ' דבחבורה ליכא פטור דמ"מ, דמה"ט ליכא גם פטור מתעסק דב' מינים, וא"כ מוכח דבב' מינים גם לאביי ורבא הפטור לר"י הוא מצד מלאכת מחשבת.

והנה בשבת ע"ה א' מבואר בגמ' דרבא אמר דאף בפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה, ועי' ברש"י דביאר דמתעסק הוא בדבר אחר ואי"ז מלאכת מחשבת, ועי' ברמב"ן דפי' בפ"י א' דכיון דפוצעו בדרך שלא ימות הרי"ז נידון כמתעסק, וא"כ מבואר להדי' דלרבא פטור דמתעסק הוא מדין מלאכת מחשבת, ויש לדחות.

ג) ויל"ע לשיטת תו' דבנמצא אין פטור דמלאכת מחשבת, אמאי לא משני דהא דפטר ר"י בב' מינים מיירי בנמצא, דכה"ג ליכא פטורא דמלאכת מחשבת, ואעפ"כ פטור מדין בה כמו במתעסק דהיתרא, וי"ל.

א) גמ' - הב"ע כגון שאבד מלקט מלבו וכו'. והנה למה דנקט רש"י בגמ' [בפשוטו עי' לעיל] דר"י ל"ל מיעוט דבה וכל הפטור הוא רק מדין מיעוט מלאכת מחשבת, הרי מבואר דאף באבד מלקט מלבו, סיבת הפטור בב' מינים לפי ר"י, הוא רק מדין מלאכת מחשבת, ואדרבא מדין מיעוט דבה ליכא חסרון כלל, דסו"ס נתקיימה רצונו, וכן מוכרח למה דנקטו תוס' הרא"ש ומהרש"א ועוד דר"י ל"ל מיעוט דבה.

אולם לדברי רע"א דר"י אית לי' מיעוט דבה, יש לבאר דכוונת הגמ' דאף דכיון דנתקיימה כוונתו ליכא כלל חסרון דמלאכת מחשבת, אולם כיון דבשעת המעשה לא היה לו כוונה לפעולה זו, הוא נפטר מחמת המיעוט דבה דכה"ת, ופטור דבה שייך רק בב' מינים ולא במין א', וכן מוכרח מפשטות לשון המשנה דטעמא דר"י הוא משום בה, וכיון דמוקמינן מתני' בכה"ג, ע"כ מבואר דנאבד מלקט מלבו הוא מדין בה, וכן נקט באבנ"ז סי' רנ"ב ס"ק י"א וסי' רנ"ה סק"ו.

ב) והנה אי נימא דכוונת הגמ' דכה"ג הוא מדין מלאכת מחשבת, צ"ב מדוע בדינא דשמואל ליכא קולא במין א', ובגוונא דאבד מלקט מלבו יש קולא במין א'.

ושמעתי מידידי הרב זאב גלוסקינסקי נ"י לבאר בזה באופן נפלא, דהנה ברש"י ב"ק כ"ו ב' מבואר דבאמר כ"מ שתרצה תנוח יש חילוק בין נתכוין לזרוק ב' לנתכוין לזרוק ד', וביאור החילוק דבמלאכת מחשבת יש ב' אופנים, א' בנוגע לתוצאה, דאם אינו חפץ בתוצאה לא נעשית מחשבתו ופטור. ב' לגבי המעשה, דכל שלא נתכוין למעשה מלאכה שעשה, הוי חסרון במלאכת מחשבת ופטור, ולכך באמר כ"מ שתרצה תנוח, ודאי אין חסרון בתוצאה,

ומה"ט בנתכין לזרוק ד' חייב, אבל בנתכין לזרוק ב', אף שאין חסרון של מלאכת מחשבת בתוצאה, מ"מ כיון דלא נתכין למעשה מלאכה, אי"ז מלאכת מחשבת, וה"נ יש לבאר בסוגיין דהחילוק בין ב' מינים למין א' הוא דב' מינים חשיב מעשה אחר ולא נתכין למעשה של לקיטת ענבים, אבל תאנה ותאנה לא חשיב חילוק מעשים, וסברת שמואל דנתכין לתאנה זו ולקט אחרת דפטור, הוא משום שלא נעשית מחשבתו, אבל באופן שאבד מלקט מלבו כיון דעיקר רצונו לתאנה שלקט, לא שייך לומר שלא נעשית מחשבתו, דהא עיקר רצונו לתאנה, רק דבב' מינים יש לפטור מטעם אחר דהוא חסרון במעשה שנעשה בלי שנתכין, דכיון דבפועל כשבא לעשות לא נתכין לתאנה, יש חסרון של מלאכת מחשבת מצד המעשה, אבל מתאנה לתאנה דחשיב אותו מעשה, ל"ש חסרון זה כלל, וכל מה שיש לדון לפטור הוא משום שבתוצאה לא נעשית מחשבתו, ובאבד מלקט מלבו נעשית מחשבתו.

(ג) יש להסתפק מה הדין באבד מלקט מליבו באיסור והיתר, דנתכין ללקט מחובר, ושכח וסבור דתלוש בעי, והלכה ידו למחובר, האם ר"א מודה דפטור בכה"ג, ועי' בעולת שלמה דכתב ליישב אמאי לא פירש רש"י לעיל דבעי' לר"א לקרא דבה בגוונא גנאבד מלקט מלבו באופן דאיסור והיתר הנ"ל, דס"ל לרש"י דכה"ג הוא פטור מדין מחשבת, והיינו דנקט דנאבד מלקט הוא מדין מלאכת מחשבת, ואף באיסור והיתר נמי איכא חסרון דמלאכת מחשבת, ועי' לעיל בע"א מה דנתבאר בזה עוד בדברי רש"י.

(ד) והנה בחי' הגר"ח כתב לבאר בדעת הערוך דפס"ר דלא ניח"ל הוא רק פטור מדין אינו מתכין דכה"ת דבעי' כוונה ורצון, אבל בדין אינו מתכין דשבת, תלוי רק בדעת ומחשבה, ואף בלא ניח"ל נידון כמתכין, והוכיח הגר"ח כיסוד דבריו דשייך חסרון דמלאכת מחשבת מחמת חסרון דעת ומחשבה, ולא מדין כוונה ורצון, מהא דמבואר בכריתות י"ט דמתעסק בשבת פטור משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וכוונתו לדברי שמואל, דכיון דנתכין לתאנים והלכה ידו לענבים, הרי לא היה לו כלל דעת ומחשבה למעשה איסור, וא"כ צ"ע איך יפרש הגר"ח לסוגיין דנאבד מלקט מלבו ליכא חסרון מחמת דינא דשמואל, כיון דנעשית כוונתו, אלא דלא נעשית מחשבתו, הרי אדרבא כיון דיסוד דינו של שמואל הוא משום חסרון בדעת, הרי כה"ג דהלכה ידו ליכא קיום דין מחשבת למעשה, ומבואר דאדרבא כל דינו של שמואל הוא רק מחמת דין כוונה ורצון, ולא מדין דעת ומחשבה למעשה האיסור, ועי' היטב בברכ"ש כתובות י"ב סק"ג דלכא"ו זהו כוונת קר' שם.

ולכא"ו מוכרח מזה דהגר"ח מבאר דכוונת הגמ' דנהי דנתקיימה כוונתו דכה"ת, והיינו דמשום מיעוט דבה ליכא חסרון, מ"מ מדין מלאכת מחשבת דשבת איכא חסרון, כיון דלא היה כוונה בפועל בזמן הלקיטה ללקיטת תאנים, אולם אינו נכון דא"כ נמצא דדינא דשמואל הוא משום בה, והא שמואל יליף לה מדינא דמחשבת, וא"כ עדיין צ"ע. ואולי י"ל דאין כוונת הגר"ח לדינא דשמואל, אלא כוונתו לדינא דאבד מלקט מלבו, דיש בזה חסרון דמלאכת מחשבת, וצ"ע בכ"ז.

(ה) שמעתי מידידי הרב אלי' דוד קנינסקי נ"ו להק', דהנה הובא לעיל מהחמד"ש דב' תינוקות חשיבי כב' מינים, והובא תי' השטמ"ק דטעמא דליכא היתר דמתעסק דבה בתינוקות כיון דהוי כמתעסק באיסור, וקשה הרי מבואר בדין אבד מלקט מלבו [לפי האבנ"ז] דמלבד ההיתר דמלאכת מחשבת יש להתיר במתכין לאיסור בב' מינים מחמת היתר דבה, וא"כ קשה אמאי במל את שלא בזמנו אינו נפטר מחמת מיעוטה דבה, דשרי אף במתכין איסור בב' מינים, ומוכרח מהכא דנידון כמין א', ודו"ק היטב.

בעיקר הדברים הנ"ל מהרב ז"ג נ"ו, שוב נראה להוסיף דברים בזה, דבאמת יש להסתפק בהא דשמואל ס"ל דיש חסרון דמלאכת מחשבת בנתכוין לתאנה זו וחתך תאנה אחרת, האם החסרון במלאכת מחשבת הוא בתוצאה, והוא רצה תאנה זו ובפועל חתך תאנה אחרת, או דבאמת מצד התוצאה ליכא חסרון במלאכת מחשבת, דסו"ס הרי הוא רצה תאנה ויש לו תאנה, אלא החסרון הוא במעשה, דעל אופן השיה איכא חסרון אי"ז בכלל מחשבתו.

ולכאור' מצינו כמה דברים בסוגיין התלויים בזה [רוב הדברים הם מידידי הרב אריה פרידמן נ"ו] -

א] הנה בתוס' הק' על רש"י דליכא היתר בב' חתיכות בנתכוין לאיסור לכו"ע, מהא דנתכוין לזרוק ד' וזרק ח' פטור, והנה הרמב"ם פסק בפ"א משבת ה"י דנתכוין לתאנה זו וחתך תאנה אחרת חייב, ותמה הלח"מ דהא פסק בפ"ג דנתכוין לזרוק ד' וזרק ח' חייב, ותי' דשאני היכא דנתכוין ללקוט מחובר זה וליקט אחר דהתם פעולת הלקיטה אחת היא, אבל בנתכוין לזרוק ד' וזרק ח', זריקת ח' היא פעולה מחולקת מזריקת ד', ולכך פטור, ולפי"ז נתכוין לצד וזרק בצד אחר יהא חייב כיון דאי"ז חילוק מעשים, ודלא כסברת התוס' דכ"ש הוא.

אולם לכאור' עדיין יש להק' בשיטת רש"י דהא רש"י כתב בכריתות דר"א ל"ל פטור דמתעסק משום מחשבת, ובזה עדיין קשה אמאי בנתכוין לד' וזרק ח' פטור, הרי אין כלל דין דחילוק מעשים פוטר בשבת, והרי יש גורסים בהאי דינא דרבא הוא בעל המימרא, ורבא הרי ל"ל פטור דמחשבת כמבואר ברש"י.

וע"כ מוכרח לומר דבאמת כל מה דר"א ל"ל דשמואל, הוא משום דיסוד הדין של שמואל בתאנה ותאנה, הוא רק משום חילוקי המעשים, אבל מצד התוצאה אין חילוק בין תאנה זו לתאנה אחרת, וע"ז הוא דפליג ר"א וס"ל דליכא פטור מדין מלאכת מחשבת בחילוקי המעשים, אבל באופן דיש חילוק בתוצאה אף ר"א מודה דיש לפטור מדין מלאכת מחשבת, ומשו"ה נתכוין לד' וזרק ח' פטור, ומיושב דברי רש"י והרמב"ם.

ובדעת תוס' דהשוו הדינים, יש לדון האם משום דס"ל דגדר הדין בשמואל הוא משום דהוי חילוק בתוצאה, או דס"ל דד' וח' הוא חילוק במעשים וכדנקט בלח"מ.

ויש להוכיח מהא דכתבו דהוי כ"ש, ומשמע דאי"ז משום יותר מעשה אחר, אלא דהוי תוצאה אחרת.

ב] כבר נתבאר לעיל דלפי שי' התוס' הרא"ש בשבת בדעת רש"י דאף בנמצא רבא פוטר, הרי ע"כ מוכח דרש"י חולק על תוס' וס"ל דגם בנמצא יש לדון דפטור מחמת חסרון דמלאכת מחשבת, דאל"כ תקשי הא דכתב רש"י דאי ר"א אית ליה כשמואל למאי איצטריך לדרשא דבה, והא י"ל דבעי' לדרשא דבה באופן דנמצא, וע"כ דס"ל לרש"י דאף בכה"ג אי, ז' בלל מלאכת מחשבת.

וכן מוכח מהרמב"ם דפסק בפ"א משבת ובפ"ז משגגות דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור משום דבעי' מלאכת מחשבת, ועי' במ"מ דנקט דהרמב"ם יכול לסבור כהשי' דפלוגתא דאביי ורבא הוא בנמצא, ומבואר דמ"מ הוא משום מלאכת מחשבת, וכנ"ל ברש"י.

ונראה דתלוי בהנ"ל, דתוס' ס"ל דיסוד דינו של שמואל הוא משום דהוי חילוק בתוצאה, דומיא דד' וח', ומשו"ה ס"ל דבנמצא כיון דאין חילוק בתוצאה, אין לפוטרו מחמת חסרון במלאכת מחשבת, אבל רש"י ס"ל דהוא חילוק במעשה, ולכך ס"ל דאף בנמצא כיון דאי"ז הפעולה שהיה בדעתו, דרצה לחתוך ויצא לו מעשה קצירה, אי"ז בכלל מלאכת מחשבת.

כ' א'

א) גמ' - כי פליגי בשני שמות וכו' ר"י סבר ל"ש וכו'. ועי' ברע"א במשניות דביאר דר"ש ור"י פליגי בהא גופא אם שחורות ולבנות נידון כשם א' או כב' שמות, ועי' ברש"ש דהקשה עליו דברש"י משמע דלכו"ע הוי שם אחד, וביאר הרש"ש דר"ש ור"י פליגי אם ר"י פוטר אף במין א' או רק בב' מינים, ולפי"ז מבואר דר"י ס"ל דליכא מעליותא בנאבד מלקט מלכו ואף בשם אחד שרי, וכן ביאר הח"ח בליקוטי הלכות, ועי' במגן אבות דביאר דלבנות ושחורות הם דרך אמצעי בין תאנים וענבים למין אחד ממש, ולכן אע"פ שבמין אחד ממש לא פטרינן באבד מלקט, בכ"ז בשחורות ולבנות ס"ל לר"י דפטרינן גם באבד מלקט.

ולישנא דגמ' דפליגי בשם א' משמע קצת כדברי הרש"ש, אולם לישנא דמתני' דנקט שחורות ולבנות, משמע דלא כרש"ש.

ב) ודברי הרש"ש צ"ע איך יתכן לומר דר"י שרי אף בשם אחד, דא"כ למאי בעי' להא דמלאכת מחשבת, הרי יש למילף לה מפטור דבה, [אי נימא כאבנ"ז דאבד מלקט מלכו הוא מחמת דין בה], וי"ל דבדין מתעסק דכה"ת דילפי' מבה הרי לא נאמר רק בשוגג, אולם בדין מתעסק דשמואל י"ל דשייך אף במזיד, [העירוני] ועוד י"ל דדנפק"מ באופן דנתכוין לחתוך פרי ונמצא בו תולעת, די ש' לודן דכה"ג יש לפוטרו רק מדין מלאכת מחשבת, דלא נעשית משחבתו, וצ"ע עדיין בכ"ז.

ג) וע"ע במגן אבות דכתב ב' אופנים בדעת אב"י ורבא לשיטת רש"י דפליגי על שמואל, או דס"ל דר"י פטר גם במין אחד ממש כשמואל, והם פסקו כר"ש ורש"ז, או דס"ל כסברת המקשה דשחורות ולבנות הם ב' מינים ור"י בא לחדש דמתעסק במין אחד חייב והם פסקו כר"י.

א) גמ' - רבא אמר ליקדם איכא בינייהו וכו'. הנה ברש"י מבואר דרבא בא לתרץ קו' ר"י על שמואל וביאר דאין הטעם משום דאבד מלקט בשם אחד חייב, אלא משום דליקדם בשם אחד חייב, אולם לגבי קושיית רב אושעיא אף לרבא צ"ל דפליגי לגבי שחורות ולבנות וכדלעיל.

אולם בשטמ"ק בהשמטות ביאר דרבא מבאר פלוגתייהו באופ"א, דר"ש ורש"ז פטרי בליקדם רק בב' מלאכות, כמו הדלקה וכיבוי, ור"י פוטר אפילו בב' מיני פירות, או אפילו בשחורות ולבנות, אבל במין אחד ממש לכו"ע אין פטור בליקדם.

ב) עי' בלח"מ פ"א משבת ה"י דכתב דכל מה דרבא אוקי למתני' בליקדם הוא רק לשיטת שמואל, אבל לשי' אי"צ לאוקמי הכי, ועי' בליקוטי הלכות לח"ח בכריתות בעין משפט אות ד' דכתב עליו "ושגגה היא דנהי דהוא ס"ל דבמין א' חייב לכו"ע, ואתיא מתני' כפשטה, אבל יקשה לנו על ר"א, אמאי חייב אותו בנתכוין ללקוט תאנים וליקט ענבים דשני מינים נינהו, וזה בודאי מתעסק הוא לכו"ע, ובאמת זהו קו' הגמ' להמעין, וכן איתא בפה"מ להרמב"ם להדיא עיי"ש". ודבריו צ"ב דהרי לא מצינו להדי' בגמ' דר"א מחייב בתאנים וענבים, ובודאי לאב"י ורבא ר"א מיירי בנתכוין להיתר, וכל קו' הגמ' הוא רק אליבא דשמואל.

גמ' - והתניא היו לפניו וכו'. עי' ברש"י דגרס פטור, ובתוס' י"ט ב' ד"ה לשון ופסחים ל"ג א' תמהו מכאן על שיטת רש"י דלא יתכן דפלוגתא אב"י ורבא מיירי בב' חפצים, דהא מבואר להדי' בברייתא דאף במתכוין לאיסור פטור. ועי' בליקוטי הלכות לח"ח אות ד' דכתב ליישב "אפ"ל דאב"י ורבא יתרצו דשם אייר רק בלהקדים ואתיא כר"י דס"ל דאפילו בשם אחד בלהקדים פטור, ומה דמשמע שם מפרש"י דלא איירי הברייתא בלהקדים, שם פירש

אליבא דשמואל דס"ל דאפילו בחד מינא פטור" וצ"ב הרי להקדים לשיטת רש"י הוא יותר סיבה לחייב, דסו"ס הרי נתכוין לאיסור, ולא סיבה לפטור אף לרש"י, וצע"ג.